।।ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।।

କାକାସାହେବଙ୍କ ଭୃତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଦାସଗଣୁଙ୍କ ସମସ୍ୟାର ବିଲକ୍ଷଣ ସମାଧାନ, ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି, ଇଶୋପନିଷଦ ଶିକ୍ଷା ।

କାକାସାହେବଙ୍କ ଭୃତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଦାସଗଣୁଙ୍କର ସମସ୍ୟା କିପରି ଦୂର ହେଲା ତାହା ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ହେମାଡପନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ପ୍ରାରମ୍ଭ : ଶ୍ରୀ ସାଇ ମୂଳତଃ ନିରାକାର ଥିଲେ; ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ପ୍ରେମବଶତଃ ସେ ସାକାର ରୂପ ଧାରଣ କଲେ । ମାୟାରୂପୀ ଅଭିନେତ୍ରୀର ସହାୟତାରେ ସେ ଏହି ବିଶ୍ୱର ବୃହତ ନାଟ୍ୟଶାଳାରେ ଜଣେ ମହାନ୍ ଅଭିନେତା ସଦୃଶ ଅଭିନୟ କଲେ । ଆସନ୍ତୁ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ଶ୍ରୀ ସାଇବାବାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଓ ସ୍ମରଣ କରିବା ଏବଂ ଶିରିଡ଼ି ଯାଇ ଧ୍ୟାନପୂର୍ବକ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଆରତି ପରବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଉପଭୋଗ କରିବା । ଯେତେବେଳେ ଆରତି ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା, ଶ୍ରୀ ସାଇବାବା ମସଜିଦ୍ ବାହାରକୁ ଆସି ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ ତଥା ବଡ଼ କରୁଣା ଓ ପ୍ରେମପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଉଦି ବିତରଣ କଲେ । ଭକ୍ତମାନେ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସମବେତ ହେଇ ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନକରି ଚରଣ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଉଦି ପାଇ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଦୁଇ ହାତରେ ବାବା ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଉଦି ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଥାରେ ଉଦି ଟୀକା ଲଗାଇଦେଉଥିଲେ । ବାବାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସୀମ ପ୍ରେମ ଥିଲା । ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେମରେ ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲେ 'ଏ ଭାଉ ! ଯାଅ, ଭୋଜନ କର । ଅଣା ! ତୁମେ ଏବେ ଘରକୁ ଯାଅ । ବାପୁ ! ତୁ ମଧ୍ୟ ଯା', ଭୋଜନ କର ।' ଏହିପରି ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭକ୍ତଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଘରକୁ ପଠାଉଥିଲେ । ବାସ୍ତବରେ ସେହି ଦିନଗୁଡ଼ିକ କେତେ ସୁନ୍ଦର ଥିଲା । ଏ ଜୀବନରେ ଆଉ ତାହା କ'ଣ ମିଳିବ ? ଅବଶ୍ୟ କଳ୍ପନା କଲେ, ଆଜି ବି ଆମେ ସେହି ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିପାରିବା । ଏବେ ସାଇଙ୍କ ଆନନ୍ଦମୟ ମୂର୍ତ୍ତିର ଧ୍ୟାନ କରି ବିନମ୍ରତା, ପ୍ରେମ ଏବଂ ଆଦରପୂର୍ବକ ତାଙ୍କର ଚରଣବନ୍ଦନା କରି ଏହି ଅଧ୍ୟାୟ କଥା ଆରମ୍ଭ କରିବା ।

ଇଶୋପନିଷଦ : ଥରେ ଦାସଗଣୁ ଇଶୋପନିଷଦ ଉପରେ ଟୀକା ଲେଖିବାକୁ ବିଚାର କଲେ । ଟୀକା-ଲିଖନ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଉପନିଷଦର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା । ଏହି ଉପନିଷଦରେ ବୈଦିକ ସଂହିତାର ମନ୍ତ୍ର ସମାବେଶ ହେତୁ ଏହାକୁ ମନ୍ତ୍ରୋପନିଷଦ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଏହାସହ ଏଥିରେ ଯଜୁର୍ବେଦର ଅନ୍ତିମ ଅଧ୍ୟାୟ(୪୦) ସମାହିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ବାଜସନେୟି(ଯର୍ଜୁ) ସଂହିତୋପନିଷଦ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ଅଟେ । ବୈଦିକ ସଂହିତାର ସମାବେଶ ଯୋଗୁ

ଅନ୍ୟ ଉପନିଷଦ ତୁଳନାରେ ଏହାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନେ କରାଯାଏ । ଏତିକି ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟ ଉପନିଷଦଗୁଡ଼ିକ ଇଶୋପନିଷଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗୂଢ଼ତତ୍ତ୍ୱର ଟୀକା ମାତ୍ର ଅଟେ । ପଣ୍ଡିତ ସାତବଲେକରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ବୃହଦାରଣ୍ୟକ ଉପନିଷଦ ଏବଂ ଈଶୋପନିଷଦର ଟୀକା ପ୍ରଚଳିତ ଟୀକାସମୂହଠାରୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିବେଚନା କରାଯାଇଥାଏ ।

ପ୍ରଫେସର ଆର.ଡ଼ି. ରାନାଡ଼େଙ୍କ ମତରେ ଈଷୋପନିଷଦ ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉପନିଷଦ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏଥିରେ ପ୍ରଭୂତ ବିଷୟର ସମାହାର ହୋଇଛି, ଯାହା ଏକ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଏହାର କେବଳ ୧୮ଟି ଶ୍ଳୋକରେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱବର୍ଣ୍ଣନ, ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ସନ୍ଥଙ୍କ ଜୀବନୀ-ଯିଏକି ଆକର୍ଷଣ ଏବଂ ଆୟାସର ସଂସର୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଅଟଳମେରୁ ପରି ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି, କର୍ମଯୋଗ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ତଥା ଜ୍ଞାନ ଏବଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ପୋଷକ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ଶେଷରେ ଆଦର୍ଶ, ଚମତ୍କାରିତା ଏବଂ ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ଉପରୋକ୍ତ ତଥ୍ୟରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଛି ଯେ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ ଏହାର ମୂଳ ଅର୍ଥ ସହିତ ଅନୁବାଦ କରିବା ଏକ ଦୁରୂହ କାର୍ଯ୍ୟ । ଦାସଗଣୁ ମରାଠି ଛନ୍ଦରେ ଅନୁବାଦ ତ କଲେ; କିନ୍ତୁ ସାରତତ୍ତ୍ୱକୁ ହୃଦବୋଧ କରିନପାରିବାରୁ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରିପାରିଲେନାହିଁ । ଏଣୁ ଶଙ୍କା ନିବାରଣାର୍ଥେ କେତେକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ିଲେ ଏବଂ ତର୍କରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ସନ୍ତୋଷପ୍ରଦ ଭାବାର୍ଥ କରିବାରେ ସଫଳ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ସେ ବିବ୍ରତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ।

।।ସଦ୍‌ଗୁରୁ ହିଁ ସମର୍ଥ ।।

ଈଷୋପନିଷଦ ବେଦର ସାର ତୁଲ୍ୟ ଅଟେ । ଏହାର ଗୂଢ଼ାର୍ଥକୁ ହୃଦବୋଧ କରି ଜୀବନରେ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ ବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ତଥା ମୁକ୍ତିଲାଭ ସୁଗମ ହୋଇଯାଏ । ଏଣୁ ଦାସଗଣୁଙ୍କ ମନକୁ ବିଚାର ଆସିଲା ଯେ ଯାହାଙ୍କର ଆତ୍ମସାକ୍ଷାତକାର ହୋଇସାରିଛି, ସିଏ ହିଁ ଉପନିଷଦର ବାସ୍ତବ ଅର୍ଥ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିପାରିବେ । ତେଣୁ ସବୁଠାରେ ବିଫଳ ହେବା ପରେ ଶେଷରେ ଶିରିଡ଼ି ଯାଇ ବାବାଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ସେ ସ୍ଥିର କଲେ । ଯେତେବେଳେ ଶିରିଡ଼ି ଯାତ୍ରାର ସୁଯୋଗ ଆସିଲା, ସେ ବାବାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତକରି ତାଙ୍କର ଚରଣବନ୍ଦନା କଲେ ଏବଂ ଉପନିଷଦର କଠିନ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକୁ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପନକରି ତା'ର ସମାଧାନ କରିବାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଶ୍ରୀ ସାଇବାବା ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରଦାନ କରି କହିଲେ, 'ଚିନ୍ତା କରିବାର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ତୁମେ ଫେରିବ ଭିଲେପାର୍ଲେରେ କାକା ଦୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଭୃତ୍ୟ ତୁମର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଦୂର କରିଦେବ ।' ଉପସ୍ଥିତ ଭକ୍ତଗଣ ଯେତେବେଳେ ଏହା ଶୁଣିଲେ, ମନେକଲେ ଯେ ବାବା ପରିହାସ କରୁଛନ୍ତି । ଜଣେ ଅଶିକ୍ଷିତ ଭୃତ୍ୟ ଏପରି ଏକ

ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିପାରିବ ବୋଲି କିଏ ବା କଳ୍ପନା କରନ୍ତା ! କିନ୍ତୁ ଦାସଗଣୁଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ ବାବାଙ୍କର ବଚନ କେବେ ଅସତ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ବଚନ ତ ସାକ୍ଷାତ୍ ବ୍ରହ୍ମବାକ୍ୟ ସଦୃଶ ଅଟେ ।

।। ଭୃତ୍ୟଠାରୁ ଉପନିଷଦ ଶିକ୍ଷା ।।

କାକାଙ୍କ ଭୃତ୍ୟ : ବାବାଙ୍କ ବଚନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ରଖି ଦାସଗଣୁ ଶିରିଡ଼ିରୁ ଭିଲେପାର୍ଲେ(ମୁମ୍ବଇ ଉପକଣ୍ଠ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ଏକ ସ୍ଥାନ)ରେ ପହଞ୍ଚି କାକା ଦୀକ୍ଷିତଙ୍କ ବାସଭବନରେ ରହିଲେ । ପରଦିନ ସକାଳୁ ଦାସଗଣୁ ମଧୁର ନିଦ୍ରାର ଆନନ୍ଦ ନେଉଥାନ୍ତି(କେହି କେହି କହନ୍ତି ସେ ଜପ କରୁଥିଲେ), ଏହି ସମୟରେ ଏକ ଗରିବ ବାଳିକାର ମଧୁର କଣ୍ଠରେ ସୁନ୍ଦର ଗୀତ ଭାସିଆସିଲା । ଗୀତର ସାରାଂଶ ଥିଲା- ଈଷତ୍ ଲୋହିତ ରଂଗର ସେହି ଶାଢ଼ି, କେତେ ସୁନ୍ଦର- ତା'ର ଜରିର ଆଞ୍ଚଲ୍ କେତେ ମନୋହର, ତାର କାନି ଏବଂ ଧଡ଼ି କେତେ ଅନୁପମ ଇତ୍ୟାଦି... । ଦାସଗଣୁଙ୍କୁ ଏହି ଗୀତ ବଡ଼ ଶ୍ରୁତିମଧୁର ଲାଗିଲା । ବାହାରକୁ ଆସି ସେ ଦେଖିଲେ ତ ଜଣେ ବାଳିକା, ନାମ୍ୟାର ଭଉଣୀ (ନାମ୍ୟା କାକାସାହେବ ଦୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଘରେ ଚାକରାଣୀ କାମ କରେ) ଏହି ଗୀତ ଗାଉଛି । ବାଳିକାଟି ବାସନ ମାଜୁଥିଲା ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଚିରା କପଡ଼ା ପିନ୍ଧିଥିଲା । ଏତେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ପ୍ରସନ୍ନତା ଦେଖି ଦାସଗଣୁଙ୍କ ମନରେ ଦୟା ଆସିଲା ଏବଂ ପରଦିନ ରାଓ ବାହାଦୁର ଏମ.ଭି. ପ୍ରଧାନ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଏକ ଧୋତି ଯୋଡ଼ ଉପହାର ଦେବାକୁ ଆସିଥିଲେ, ସେହି ଗରିବ ବାଳିକା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଶାଢ଼ି ଆଣିଦେବାକୁ ଦାସଗଣୁ ନିବେଦନ କଲେ । ରାଓ ବାହାଦୁର ବାଳିକାଟି ପାଇଁ ଶାଢ଼ି ଆଣିଦେଲେ । ଜଣେ କ୍ଷୁଧିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅକସ୍ମାତ ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ ଭୋଜନ ପାଇଲେ ଯେପରି ଆନନ୍ଦରେ ପୂରିଉଠେ, ସେହିପରି ଶାଢ଼ିଟି ପାଇ ବାଳିକାର ଆନନ୍ଦର ପାରାବାର ରହିଲା ନାହିଁ । ପରଦିନ ସେ ନୂଆ ଶାଢ଼ି ପିନ୍ଧିଲା ଏବଂ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚିବାକୁ ଓ ଡେଇଁବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅନ୍ୟ ବାଳିକାଙ୍କ ସହିତ ଫୁଗଡ଼ି ଖେଳରେ ମାତିଲା । ତା' ପରଦିନ ନୂଆ ଶାଢ଼ିକୁ ସଜାଇ ସିନ୍ଦୁକରେ ରଖିଦେଲା ଏବଂ ପୂର୍ବପରି ଚିରାଫଟା ପୁରୁଣା ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଆସିଲା । ତଥାପି ସେ ପ୍ରସନ୍ନ ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ଏହା ଦେଖି ଦାସଗଣୁଙ୍କ କରୁଣା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ ଅଭାବ ଯୋଗୁ ସେ ଚିରାଫଟା ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଛି; କିନ୍ତୁ ଏବେ ପାଖରେ ନୂଆ ଶାଢ଼ି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ସାଇତି ସିନ୍ଦୁକରେ ରଖିଦେଇଛି ଏବଂ ଚିରା କପଡ଼ା ପିନ୍ଧି ମଧ୍ୟ ଗର୍ବ ଓ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ତା' ମୁହଁରେ ଦୁଃଖ ବା ନିରାଶାର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ଅନୁଭବ ହେଲା ଯେ ଦୁଃଖ ଏବଂ ସୁଖର ଅନୁଭବ କେବଳ ମାନସିକ ସ୍ଥିତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏହି ବିଷୟ ଉପରେ ଗୂଢ଼ ଭାବରେ ବିଚାର କରିବା ପରେ ସେ ଏହି

ନିଷ୍କର୍ଷରେ ଉପନୀତ ହେଲେ ଯେ ଭଗବାନ ଯାହା କିଛି ବା ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା ଉଚିତ ଏବଂ ଏହା ବୁଝିବା ଉଚିତ ଯେ ସେ ସଚରାଚର ବ୍ୟାପ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦୟାରୁ ଯାହା କିଛି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛି ତାହା ନିଜ ପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ ଲାଭପ୍ରଦ ହେବ । ଏହି ବିଶେଷ ଘଟଣାରେ ବାଳିକାର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ତାର ଚିରାଫଟା ଲୁଗା, ନୂତନ ଶାଢ଼ିଦାତା ତଥା ତାର ପ୍ରାପକ ଏସବୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ଥିଲା । ଦାସଗଣୁଙ୍କୁ ଉପନିଷଦ ଅଧ୍ୟୟନର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶିକ୍ଷା ମିଳିଗଲା ଅର୍ଥାତ ଯାହା କିଛି ନିଜ ପାଖରେ ଅଛି ସେଥିରେ ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବିଧେୟ । ଏଥିରେ ହିଁ ଆମର କଲ୍ୟାଣ ନିହିତ ।

ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି : ଏହି ଘଟଣାରୁ ପାଠକମାନେ ଅନୁଭବ କରିପାରୁଥିବେ ଯେ ବାବାଙ୍କ ପଦ୍ଧତି କିପରି ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଏବଂ ଅପୂର୍ବ ଥିଲା । ବାବା ଶିରିଡ଼ି ବାହାରକୁ କେବେ ଯାଇନାହାନ୍ତି ମାତ୍ର କାହାକୁ ସେ ମଛିନ୍ଦ୍ରଗଡ଼, କାହାକୁ କୋହ୍ଲାପୁର ଆଉ କାହାକୁ ସୋଲାପୁର ସାଧନା ନିମନ୍ତେ ପଠାଇଛନ୍ତି । କାହାକୁ ଦିନରେ ଓ କାହାକୁ ରାତିରେ ଦର୍ଶନ ଦେଇଛନ୍ତି । କାହାକୁ କାମ କରିବା ସମୟରେ ତ ଆଉ କାହାକୁ ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ତାହାର କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛନ୍ତି । ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଯେତେସବୁ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିଛନ୍ତି, ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅସମ୍ଭବ । ଏହି ଅଭିନବ ଘଟଣାରେ ସେ ଦାସଗଣୁଙ୍କୁ ଭିଲେପାର୍ଲେ ପଠାଇ ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରାଇଲେ । ଯାହାଙ୍କ ମନରେ ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନ ଆସିଥିବ ଯେ ଦାସଗଣୁଙ୍କୁ ବାହାରକୁ ପଠାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା କ'ଣ ଥିଲା, କ'ଣ ସେ ନିଜେ ବୁଝାଇ ପାରିନଥାନ୍ତେ ? ସେମାନଙ୍କୁ ମୋର କହିବା କଥା ଯେ ବାବା ଉଚିତ ମାର୍ଗ ହିଁ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟଥା ଦାସଗଣୁ କିପରି ଜଣେ ଗରିବ ଭୃତ୍ୟଠାରୁ ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ କରିଥାନ୍ତେ, ଯାହାର ରଚନା ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀ ସାଇ କରିଥିଲେ ।

ଈଶୋପନିଷଦର ଶିକ୍ଷା : ଈଶୋପନିଷଦର ମୁଖ୍ୟ ସାର ହେଉଛି ନୀତି ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉପଦେଶ । ନୀତିସାରଗୁଡ଼ିକ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଏହାର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ଓ ତାଙ୍କସହ ଜଡ଼ିତ । ଯିଏ ଏହି ସତ୍ୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ, ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ଯାହା କିଛି ମିଳିଛି ସେଥିରେ ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକଟ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମନେକରେ ତଥା ସର୍ବଦା ଏପରି ଦୃଢ଼ ଭାବନା ରଖେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ହିଁ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ଏବଂ ସେ ଯାହା କିଛି ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଆମ ପାଇଁ ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ । ପରଧନ ପ୍ରତି ଲାଳସାକୁ ଏଥିରେ ନିନ୍ଦା କରାଯାଇଛି ଓ ନିଜ ପାଖରେ ଯେତିକି ଅଛି ସେତିକିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବା ଉଚିତ କାରଣ ଏହା ହିଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା । ଚରିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କର୍ମାନୁସାରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବା ଉଚିତ ଏବଂ ସବୁକିଛି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ବୋଲି ମନେ କରିବାକୁ ହେବ । ଆଳସ୍ୟର ନିନ୍ଦା କରି କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଏହାଦ୍ୱାରା

ଆତ୍ମା ପତନାଭିମୁଖୀ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଅର୍କମଣ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି ବରଣ କରେ । ଶେଷରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ସତ୍ତାକୁ ଅନୁଭବ କରେ ତଥା ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଓ ପଦାର୍ଥ ଯାହାଙ୍କର ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପ ହୋଇସାରିଛନ୍ତି ତାହାଠାରେ ମୋହ କିପରି ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବ ? ସୁତରାଂ ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦୁଃଖ ବା ବିଷାଦର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଭୂତରେ ଆତ୍ମଦର୍ଶନ ନକରିବା, ଶୋକ, ମୋହ ଏବଂ ଦୁଃଖ ବୃଦ୍ଧିର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ଯିଏ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁକୁ ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପ ମନେ କରିସାରିଛନ୍ତି ସେ ଅନ୍ୟ ସାଧାରଣ ମଣିଷର ଛିଦ୍ରାନ୍ୱେଷଣ କରିବ କାହିଁକି ?

ଶ୍ରୀ ସଦ୍‌ଗୁରୁ ସାଇନାଥାର୍ପଣମସ୍ତୁ । ଶୁଭଂ ଭବତୁ ।।